

KONTRASTIIVSELT INGLISE VABAST *ING*-TARINDIST JA SELLE FUNKTSIONAALSETEST EESTI VASTETEST ILUKIRJANDUSTÕLKES

URMET LEPASSON

Annotatsioon. Artiklis võrdlen inglise vaba *ing*-tarindi ja selle eesti vastete süntaktilisi ja semantilisi funktsioone ilukirjanduslauseis. Inglise *ing*-verbivormi kasutatakse nii vabas laiendis kui teistes süntaktilistes funktsioonides; vaba laiendina on *ing*-tarindil ka mitmeid semantilisi funktsioone. Kõrvutan inglise ja eesti grammatikakäsitlusi, et leida vastete grammatilised lähtekohad. Kontrastiivse funktsioonianalüüsi abil toon välja, kuidas inglise vaba *ing*-tarindi eri semantilised funktsioonid eesti vastetes avalduvad ning mis on eri vastete esinemise tingimused. Paralleelcorpuse analüüs näitab, et vaba *ing*-tarindi peamised eesti vasted on konverbitarind, adverbiallause ja rindosalause, harvem ka absoluuttarind, nominalisatsioon ja relatiivlause. Valikuid mõjutasid subjekti eksplitsiitsus, prepositsioon ja semantilise funktsiooni informatiivsus, aga näiteks ka verbi tähendusklass, subjektide seosed ja sõnajärg.

Võtmesõnad: kontrastiivlingvistika, vaba laiend, klaus, semantiline funktsioon, inglise-eesti, ilukirjandustõlge

1. Sissejuhatus

Inglise keelel on võrreldes eesti keelega vähe infiniitseid verbivorme. Neist ilmselt funktsioonirohkeim on *ing*-verbivorm, mida kasutatakse mh tegevusnime (1) ja partitsiipitäiendina (2), progressiivis (3), seotud laiendites (4) ja vabades laiendites (5) ja selle eesti vasted on vastavalt kirjud: *mine*-teonimi (1), *v*-partitsiip (2), finiitvorm (3), *ma*-infinitiiv (4), *des*-konverb (5) jt vormid. Selles artiklis käsitlen inglise *ing*-verbivormi vabas laiendis (5) ehk **vabas *ing*-tarindis** ning selle erinevaid eesti vasteid.

- (1) The actual writing would be easy.¹ [Oen.1.1.19.5]
Kirjutamine ise saab olema kerge. [Oet.1.2.19.5]
- (2) Ministry of Love was the really frightening one. [Oen.1.1.10.1]
 Armastusministeerium oli hirmuäratav asutus. [Oet.1.2.10.1]
- (3) Big Brother is watching you, the caption beneath it ran. [Oen.1.1.2.11]
 Suur Vend valvab sind, oli pildi all kiri. [Oet.1.2.2.11]
- (4) Actually he was not used to writing by hand. [Oen.1.1.15.5]
 Tegelikult ei olnud ta harjunud käega kirjutama. [Oet.1.2.15.5]
- (5) He was walking down the corridor, waiting for the bullet. [Oen.3.4.14.2]
 Ta läks mööda koridori, oodates kuuli. [Oet.3.5.15.2]

Inglise vaba *ing*-tarindit on määratletud süntaktiliselt: see on vaba laiend (*adjunct*), infiniitne klaus (*non-finite clause*) ja teise klause alistatud (*subordinate*) moodustaja. Eri lausetes täidab vaba *ing*-tarind mitmeid semantilisi funktsioone – viis, põhjus, mööndus vms – ning erineb oma eksplitsiitsete omaduste poolest: sellel võib olla prepositsioon, mis toimib osaliselt semantilise funktsiooni markerina²; subjekt võib olla eksplitsiitne või implitsiitselt alistava klausega sama; ning muutub ka positsioon alistasava klause moodustajate suhtes (vt nt Huddleston, Pullum 2002: 669, 1187–1191, 1262; Aarts 2011: 224, 230–231). Need muutuvad omadused, üksi või koos, võivad mõjutada vaba *ing*-tarindi eesti vaste valikut. Kuna vaba *ing*-tarind on määratletud süntaktilise funktsiooni järgi, erinevad lausete vahel vaid eksplitsiitsed omadused ja semantiline funktsioon.

Siin artiklis selgitan välja, millised on vaba *ing*-tarindi eestikeelsed vasted funktsioonide põhjal, kuidas semantiline funktsioon mõjutab vaba *ing*-tarindi eesti vasteid ning kuidas vaba *ing*-tarindi omadused eesti vastetes avalduvad. Selle kõrval vaatan ka vaba *ing*-tarindi prepositsiooni, subjekti ja sõnajärje seost eri vastetega. Artikli peamised uurimisküsimused on järgmised:

1. Millised on inglise vaba *ing*-tarindi eesti vasted selle funktsioonide põhjal?

¹ Kõik artikli näitelaused pärinevad MULTTEXT-East korpuse inglise ja eesti osadest (Erjavec 2017), mille laused tulevad George Orwelli romaani „1984” ingliskeelsest algtekstist ja selle tõlkest eesti keelde (tlk Tõnis Arro, Tiit Kusnets, Rünno Vissak). Laused on viidatud nende ID-koodiga korpuses, mis näitab keelt, raamatuosa, peatükki, lõiku ja lauset.

² Süntaktiliselt on *ing*-tarind siin prepositsiooni laiend, aga kuna tarindi süntaktiline funktsioon alistavas klauseis ei sõltu prepositsiooni olemasolust, siis siin käsitlen prepositsiooni kui vaba *ing*-tarindi semantilist markerit.

2. Kuidas sõltub vaba *ing*-tarindi eesti vaste vorm vaba *ing*-tarindi semantilisest funktsioonist ja selle markeritest?
3. Mida näitavad vaba *ing*-tarindi eesti vaste kohta kummagi tarindi omadused – semantiline ja süntaktiline funktsioon, markerid, subjekt ja positsioon alistavas klausis?

Vastuste leidmiseks kasutan kontrastiivset funktsioonianalüüsi, mida kirjeldan lühidalt teises osas. Analüüs toimub kahes etapis: kolmandas osas leian vaba *ing*-tarindi vasted selle funktsioonide järgi grammatika-käsitlustes, vastates nii esimesele küsimusele, ning viiendas osas esitan ilukirjandusteksti põhjal tehtud analüüsi tulemused, mis vastab ülejäänud küsimustele. Neljandas osas kirjeldan teise analüüsi meetodit ja uurimis-materjali – MULTEXT-East korpuse (Erjavec 2017) inglise-eesti osa. Kuuendas osas võtan tulemused kokku ja esitan järeldused.

2. Lühidalt kontrastiivse funktsioonianalüüsi metoodikast

Vaba *ing*-tarindi vastete leidmiseks kasutan kontrastiivlingvistilist ehk keeli kõrvutavat metoodikat, mis toetub osaliselt arusaamale, et kuigi eri keeltes on eri vormid (jm keelevahendid), täidavad need ühiseid või vähemasti sarnaseid ülesandeid – funktsioone. Paljud vormid, sh *ing*-verbivorm³, täidavad aga enam kui ühte funktsiooni, mistõttu keeltes võivad esineda küll ühise funktsiooniga vormid, aga need ei pruugi kõigis funktsioonides kattuda. Sama kehtib ka ühe keele sees, kus mitu vormi võivad täita ühte funktsiooni, samas erineda teistes. Generatiivgrammatiliselt kirjeldab seda Tomasz P. Krzeszowski (1990: 169–188), kelle järgi võrreldavad vormid peaksid tähistama ühist semantilist funktsiooni ning nende sarnasus sõltub sellest, kuivõrd nende funktsioonide jada ühtib. Funktsioonide jadad siinses artiklis käsitle alls ei tule; piirdun sellega, et vormid täidavad korraga mitut funktsiooni, mida saab keelte vahel võrrelda. Vaba *ing*-tarindi puhul saab need jagada semantilisteks ja süntaktilisteks funktsioonideks (lähemalt 3. osas). Vastete leidmiseks rakendan suunatud varianti Andrew Chestermani (1998: 54–61) kontrastiivsest funktsioonianalüüsist, mis otsib keeltest kindlat funktsiooni täitvaid vorme ning leiab nende esinemise täpsemad tingimused iteratiivse läbiproovimise põhjal. Niisiis vaatan kõigepealt vaba *ing*-tarindi funktsioone, leian nende

³ Kuigi näiteks tõin verbivormi, siis kasutan terminit *vorm* laiemas mõttes süntaktilise konstruktsiooni kohta; nt on vorm ka vaba *ing*-tarind.

põhjal sellele funktsionaalselt lähedased eesti vasted ning seejärel testin tulemusi, leidmaks esinemise tingimusi.

Siinses artiklis piirdun kaheastmelise analüüsiga. Esimese sammuna selgitan grammatikakäsitluste põhjal välja vaba *ing*-tarindi süntaktilised ja semantilised funktsioonid ning leian neid täitvad eesti vormid, st vaba *ing*-tarindi funktsionaalsed eesti vasted (vt 3. osa). Teise sammuna leian vastete esinemise tingimusi ilukirjanduslikus tõlketekstis (vt 4.–5. osa).

3. Vaba *ing*-tarindi funktsioonipõhised eesti vasted grammatikakäsitluste järgi

Analüüsi esimese sammuna leian inglise grammatikakäsitluse põhjal vaba *ing*-tarindi süntaktilised⁴ ja semantilised funktsioonid ning eesti grammatikakäsitluse põhjal neid funktsioone osaliselt või täielikult täitvad tarindid. Piiran siinjuures analüüsi neile vabadele *ing*-tarinditele, mis laiendavad öeldist või klausit, kuna see piirab lausete varieeruvust ning pikemad klausiahelad väärivad omaette uurimist. Vaba *ing*-tarind on ehituselt infiniitne klaus ning see on alistavas klausis vaba laiend – neid käsitlen süntaktiliste funktsioonidena, kuigi neil on semantiline mõõde. Lahkan neid jaotistes 3.1 ja 3.2. Lisaks on vabal *ing*-tarindil seda alistava klausit suhtes semantiline funktsioon, mis näitab tähistatud sündmuste vahelist seost. Semantilist funktsiooni käsitlen jaotises 3.3. Igas osas leian vabale *ing*-tarindile nende funktsioonide põhjal eesti vasted, vastates nii esimesele uurimisküsimusele.

3.1. Eesti ja inglise klausimõisted ning eesti vasted inglise infiniitsele klausile

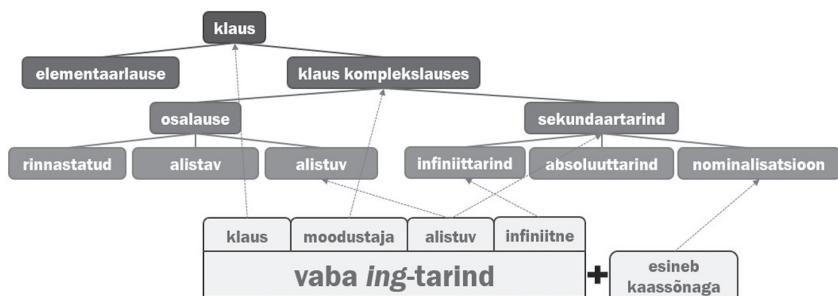
Terminit *klaus* ei ole eesti grammatikakäsitlustes eriti kasutatud. Üksnes „Eesti keele süntaksis” (Erelt 2017a: 648) on klausit semantiline määratlus ’situatsiooniline tarind’, ning sedagi vaid komplekslause moodustajana – sekundaartarindi või osalausena; kogu eesti keele süntaksi seisukohalt on klausid ka elementaarlauseid. Inglise *clause* on süntaktiliselt rangem: see on subjekti ja predikaadi tarind (Aarts 2011: 8). Seda saab öelda ka vaba *ing*-tarindi kohta, milles subjekt jääb tihti väljendamata ehk implitsiitseks,

⁴ Süntaktilise funktsiooni all pean silmas kinnistunud süntaktilise väljendusega funktsioone; see ei tähenda, et need ei põhine semantikal.

kuna eksplitsiitse subjekti saab lisada ainult verbi ette (Huddleston, Pullum 2002: 1190); igal juhul on subjekt olemas, olgu ta implitsiitne või eksplitsiitne (Aarts 2011: 27). Eesti sekundaartarindel on samuti implitsiitne või eksplitsiitne subjekt (sekundaartarind on kas referentsiaalselt sõltuv või sõltumatu), süntaktiliselt pole see aga samasuguses predikatsioonisuhtes, sest eksplitsiitne subjekt lisandub määruse või täiendina (EG 2023: 916). Siiski saab nende vastelisust näidata teistpidi: ka inglise süntaktiline *clause* kuulub eesti semantiliselt määratletud klauside mõiste alla, ja semantilise määratluse kaudu on vaba *ing*-tarindi kui klauside vasted eesti klausid.

Vaba *ing*-tarind on aga infiniitne klaus. Vaadeldes seda, millised eesti klausid sellele vastavad, saab eristada kolme süntaktilist funktsiooni. Esiteks, infiniitne klaus on alati ka alistuv klaus (*subordinate clause*) (Aarts 2011: 82), seega vastavad vabale *ing*-tarindile eesti alistuvad klausid, milleks on alistuvad osalaused ja kõik sekundaartarindid: infiniittarind, absoluuttarind ja nominalisatsioon. Teiseks on selle verb infiniitses vormis, mistõttu vastavad sellele eesti infiniittarindid. Kolmandaks tuleks arvestada ka sellega, et alistuva klausina on vaba *ing*-tarind ka moodustaja, st see pole iseseisev lause, ning seetõttu on selle vasted komplekslause moodustajad – osalaused ja sekundaartarindid, mitte elementaarlaused. Üks lisaomadus tuleb laiemast grammatilisest erinevusest: vaba *ing*-tarind võib esineda prepositsiooniga, mis tähistab semantilist funktsiooni; eesti keeles saab kaassõnu (pre- või postpositsioone) kasutada vaid nimisõnadega, klausidest nominalisatsiooniga (vrd Aarts 2011: 154–158; Erelt 2017c: 834; EG 2023: 971).

Joonis 1 näitab eesti klauside ja vaba *ing*-tarindi kui infiniitse klauside süntaktilist kattuvust. Kõige nõrgem seos on vaba *ing*-tarindi ja eesti elementaarlause vahel. Alistaval ja rinnastatud lausel on kaks kattuvat süntaktilist funktsiooni, alistaval lausel kolm. Sekundaartarind jagab vaba *ing*-tarindiga kolme funktsiooni, infiniittarind kõiki nelja. Vaid nominalisatsioonil on omadus esineda kaassõnaga. Kõige lähedasemad vasted on järelikult alistuv lause ja sekundaartarind, neist enim infiniittarind, erijuhul nominalisatsioon.

Joonis 1. Vaba *ing*-tarindi süntaktiliste funktsioonide vastavus eesti klauside süntaktilistele funktsioonidele. Heledal taustal on inglise vaba *ing*-tarindi funktsioonid, mille vastavus eesti klausidega on näidatud nooltega

3.2. Vaba ja seotud laiendi eripärad inglise ja eesti keeles

Inglise vaba *ing*-tarind on alistava klausei öeldise laiend, nii peaks süntaktiliselt lähedane vaste olema samuti alistava klausei öeldise laiend. Laiendeid jagatakse nii eesti kui inglise keeles seotud ja vabadeks laienditeks, vaba *ing*-tarindi olen piiritlenudki vaba laiendina. Mõlemas keeles on seotud laiend öeldise tähendusest tingitud, vaba laiend sõltumatu (Aarts 2011: 90–91; Rätsep 1978: 15–17; Erelt 2017b: 65–66; EG 2023: 483–484). Morfosüntaktiliselt näitab eesti keeles laiendi seotust rektsioon ehk vormi sõltumine öeldise tähendusest, vabadust näitab aga rektsiooni puudumine (Erelt 2017b: 66–67; EG 2023: 483–484). Inglise keeles näitab seotust lisaks fraasijärg, kus seotud laiendid on tüüpiliselt vahetult öeldise järel – vabad laiendid (v.a mõned määrsõnad) nende vahel üldiselt ei esine, aga on muidu sõnajärjes suhteliselt vabad (Aarts 2011: 102–105, 110). Erinevus on selgelt näha näites 6, kus inglise lauses (6a) on seotud laiendid (SL) verbi järel ja vaba laiend (VL) lause lõpus, kuid eesti vastes (6b) paiknevad lause lõpus hoopis seotud laiendid, mis on markeeritud käändega, ning vaba laiend paikneb enne neid.

- (6) a. [[_{subjekt} I] [was reading [_{SL} one of your Newspeak articles] [_{SL} in the Times]] [_{VL} the other day]]. [Oen.2.6.4.2.1*]
 b. [_{SL} Ma] lugesin [_{VL} mõne aja eest] [_{SL} Timesist] [_{SL} üht teie uuskeeleartiklit]. [Oet.2.7.4.2.1*]

* Minu analüüs – U. L.

Vaba laiend erineb küll sõnajärjes, kuid on inglise ja eesti keeles funktsionaalselt väga sarnane. Vaba laiendi funktsioon kitsendab vaba *ing*-tarindi funktsionaalsete vastete hulka eesti keeles: alistuvatest osalausest jääb vaba adverbiaallause, infiniittarinditest konverbitarind, lisaks absoluutarind ja nominalisatsiooniga vaba laiend.

3.3. Vaba *ing*-tarindi semantiliste funktsioonide mudel ja sobivus eesti jaotustega

Vaba *ing*-tarindi seost alistava klausiga saab kirjeldada selle alistasuse tähenduse järgi, mida näitab semantiline funktsioon. Kasutan kõrvutamiseks (kohendatult) Bernd Kortmanni mudelit (1991: 121). Kortmann järjestab funktsioonid informatiivsuse (*informativeness*) järgi 15 informatiivseks või väheinformatiivseks funktsiooniks; siin kasutan neist 13 funktsiooni (vt tabel 1). Informatiivsem on selline funktsioon, mis nõuab vähem informatiivsega võrreldes rohkem tõendeid, mis võivad olla mh funktsiooni markeeriv prepositsioon või ka määraja maailmateadmine, mis kahe sündmuse suhet seletab. Nii on näiteks põhjuse funktsioon informatiivsem kui eelnevuse funktsioon, kuna lisaks ajalisele järgnevusele on vaja tõendeid põhjuslikkuse kohta. Lisaks informatiivsusele eristab Kortmann vabu *ing*-tarindeid ka subjekti eksplitsiitsuse järgi, leides oma materjalist, et eksplitsiitse subjektiga vaba *ing*-tarind esineb vähemate semantiliste funktsioonidega (Kortmann 1991: 135).

Kortmanni mudel erineb mõnevõrra vabale *ing*-tarindile sarnase eesti *des*-konverbitarindi käsitlustest, näiteks informatiivsuse astmeid ei ole eesti keele kohta kasutatud. Carl Eric Simmul (2017: 864), kes kirjeldab eesti konverbitarindi semantilisi funktsioone, käsitleb neid mitmel tasandil, määrates kõigile tarinditele baasfunktsiooni ning üks või kaks lisafunktsiooni. Simmuli käsitluses leidub ka võrdlusfunktsioon, millele Kortmanni mudelis vastet ei ole. Nagu Ellen Uuspõld (1966: 175–176) jagas konverbitarindid võimalike asenduste põhjal tähendusrühmadeks, jagavad EKS ja EG (Erelt 2017c: 814–818; EG 2023: 954–958) konverbitarindi funktsioone asenduslausete ja -konstruktsioonide järgi: rindosalausega asendatavad konverbitarindid on rinnastusliku ning ülejäänud adverbiaalse funktsiooniga. Samuti eristatakse seal funktsioonist eraldi ajasuhteid (eelnev, järgnev, samaaegne), mis Kortmanni käsitluses on eraldi funktsioonid. Eesti konverbitarindi funktsioonide jaotused on

omavahel arvus ja eristuses veidike erinevad, näiteks Helen Plado (2015: 318–319) ühendab mujal eraldi käsitletud viisi ja vahendi funktsioonid *kuidas?*-küsimuse järgi. Kuna siin artiklis oleks vaja ühtset mudelit eesti ja inglise keele vahel, jääangi Kortmanni mudeli juurde ja sobitan seda mingil määral eesti omadega.

Tabelis 1 esitatud jaotusega olen teinud kolm muudatust. Kortmanni mudelis on lisanduse (*addition*) funktsioon, mis on tema väitel käsitletav kaasnevuse allfunktsioonina (Kortmann 1991: 122). Kuna taolist funktsiooni eesti käsitlustes ei loetleta, siis ei ole otstarbekas seda siin eristada. Teiseks nendib Kortmann (1991: 123), et näitlikustus (*exemplification*) ja täpsustus (*specification*) väljendavad sama suhte kaht tahku. Käsitlen neid koos seletuse funktsioonina. Kolmanda muudatusena olen pannud järjekorda sama informatiivsuse astmega funktsioonid (vahend ja otstarve, põhjus ja tulemus, eelnevus ja järgnevus). Kuna neil on vastandlik tähendus, ei tohiks see analüüsis küsitavusi tekitada. Kohendatud mudel vastab suuresti EKS-i *des*-konverbitarindi funktsioonidele, kuid on jaganud aja adverbiaalse funktsiooni ajasuhte järgi kolmeks. Otstarbe funktsiooni on omistatud konverbitarindi verbi tähendusele, mitte *des*-konverbitarindile kui vormile (Erelt 2017c: 817; Simmul 2017: 853), kuid siinses analüüsis huvitabki mind terve tarindi, mitte üksnes vormi tähendus, nii et selle funktsiooni jätan sisse.

Tabel 1. Analüüsitava semantiliste funktsioonide jaotus ja näited.
Allajoonitud on vaba *ing*-tarind ja selle vaste, rasvase kirjaga märgitud kõige selgemad semantilise funktsiooni markerid; kaldkirjas on rinnastuslikud funktsioonid

Semantiline funktsioon	Näitelaused
Informatiivsed funktsioonid	
mööndus	It was one of those dreams which, <u>while retaining the characteristic dream scenery</u> , are a continuation of one’s intellectual life .. [Oen.1.3.4.2]
	See oli niisugune unenägu, mis säilitades <u>küll kõik unenäoomadused</u> , on inimese vaimse elu jätkuks .. [Oet.1.4.4.2]

vastandus	.. the Party had done was to persuade you that mere impulses, mere feelings, were of no account, <u>while at the same time</u> robbing you of all power over the material world. [Oen.2.7.19.10]
	.. Partei veenis inimesi, et nende ajed ja nende tunded ei loe midagi, <u>samal ajal</u> rõõvides neilt igasuguse võimu materiaalse maailma üle. [Oet.2.8.19.10]
tingimus	.. as though he could think better <u>standing</u> . [Oen.2.8.52.2]
	.. nagu ei saaks ta <u>istudes</u> hästi mõelda. [Oet.2.9.52.2]
vahend	.. <u>by running</u> he could probably catch up with her. [Oen.1.8.101.3]
	.. joostes võiks talle ilmselt veel järele jõuda. [Oet.1.9.102.3]
eesmärk	He set his teeth and breathed hard through his nose, <u>trying to keep</u> silent as long as possible. [Oen.3.2.15.5]
	Ta surus hambad kokku ja hingas sügavalt läbi nina, <u>püüdes</u> vaikida nii kaua kui võimalik. [Oet.3.3.15.5]
põhjus	Then, <u>noticing that she was sitting on something uneven</u> , she slid off Winston's knees on to the bench. [Oen.3.1.6.6]
	Ja siis, <u>märgates</u> , et ta istub millelgi ebatasasel, libistas ta end Winstoni põlvedelt pingile. [Oet.3.2.7.6]
tulemus	One fell on a crowded film theatre in Stepney, <u>burying several hundred victims among the ruins</u> . [Oen.2.5.4.7]
	Üks mürisk kukkus puupüsti täis kinosali Stepney's, <u>mattes mitusada inimest rusude alla</u> . [Oet.2.6.4.7]
eelnevus	At eleven he had denounced his uncle to the Thought Police <u>after overhearing a conversation which appeared to him to have criminal tendencies</u> . [Oen.1.4.24.3]
	Üheteistkümnelt andis ta Mõttepolitseis üles oma onu, <u>kui ta oli kuulnud</u> pealt jutuaJamist, milles esines tema arvates riigivastaseid väljendeid. [Oet.1.5.24.3]
järgnevus	There it lay, fixed in future times, <u>preceding death as surely as 99 precedes 100</u> . [Oen.2.4.13.21]
	Seal see ootas, kinnitatud tulevikku, <u>eelnedes</u> surmale niisama kindlalt, nagu 99 eelneb 100-le. [Oet.2.5.13.22]
Väheinformatiivsed funktsioonid	
viis	Winston walked over to the window, <u>keeping his back to the telescreen</u> . [Oen.1.2.33.1]
	Winston läks akna alla, <u>hoidudes seljaga ekraani poole</u> . [Oet.1.3.34.1]
seletus	'Here's where that brute stuck his nose out,' she said, <u>kicking the wainscoting immediately below the picture</u> . [Oen.2.4.56.2]
	„Siit see elajas oma pea välja pistis,“ ütles ta, <u>toksides jalaga paneeli pildi all</u> . [Oet.2.5.57.2]

samaaegsus	She was thrashing about on the floor, <u>fighting for breath</u> . [Oen.2.10.34.5]
	Ta viskles põrandal, <u>ahmides õhku</u> . [Oet.2.11.35.5]
kaasnevus	Without speaking or giving any kind of salutation, Martin went out, <u>closing the door silently behind him</u> . [Oen.2.8.54.5]
	Martin läks sõnagi lausumata ja hüvasti jätmata minema, <u>sulgedes</u> vaikselt ukse enda järel. [Oet.2.9.54.5]

Semantiline funktsioon on vaste valikul ilmselt kõige tähtsam, kuna see on osa lause tähendusest. Vabale *ing*-tarindile on eelneva arutelu põhjal süntaktiliselt lähedased vasted lisaks konverbitarindile, mis funktsioonides peaaegu kattub, ka vaba adverbiallause, absoluuttarind ja nominalisatsiooniga vaba laiend. Adverbiallauseid liigitatakse EG-s semantilise funktsiooni järgi, analüüsitavatest funktsioonidest on puudu vaid rinnastuslikud kaasnevuse, vastanduse ja seletuse funktsioonid. Absoluuttarindi funktsioonid piirduvad viisi, aja ja mööndusega. Nominalisatsiooniga tarindid saavad käänete ja kaassõnade abil moodustada igasuguse semantilise funktsiooniga määruseid. Ka rindosalause, mis on süntaktiliselt nõrgem vaste, võib semantilise funktsiooni järgi vabale *ing*-tarindile vastata, kuna kaasnevus, seletus ja vastandus on rinnastuslikud seosed ning rinnastusega saab väljendada ka põhjuslikke funktsioone. (Erelt 2017a: 695–697, 2017c: 830, 838, 2017d: 614; EG 2023: 822, 868–869, 966, 974)

Kui võtta kokku kirjeldatud süntaktilised ja semantilised funktsioonid, siis vaba *ing*-tarindi täielik funktsionaalne vaste on *des*-konverbitarind – mööndusega, et mõned teised omadused ei pruugi kattuda. Osalised vasted on absoluuttarind, nominalisatsiooniga vaba laiend ja adverbiallause, mis on vaba *ing*-tarindiga süntaktiliselt sarnased ja jagavad osasid semantilisi funktsioone, aga ka rindosalause, mis on pigem semantiline kui süntaktiline vaste. Järgneva analüüsi üks ülesanne on tõlketeksti põhjal leida nende vastete esinemise tingimused, aga see aitab leida ka erandlikke vasteid, mis funktsioonipõhisest vaatest välja ei tule.

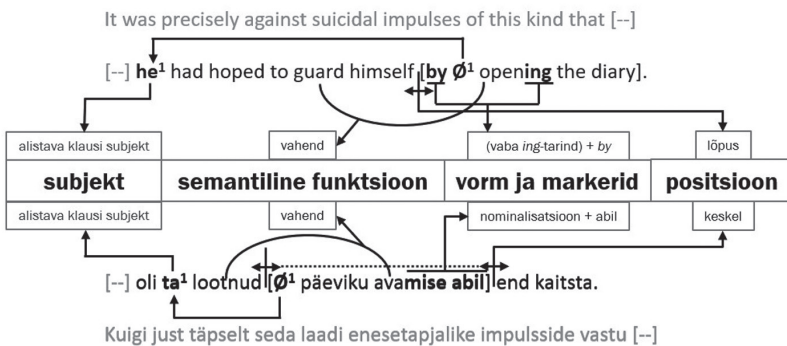
4. Meetod ja materjal

Liigun kontrastiivse funktsioonianalüüsi metoodika järgi (Chesterman 1998: 54–61) edasi analüüsiga, mis testib 3. osas leitud vaba *ing*-tarindi funktsionaalseid vasteid ja leiab nende esinemise tingimused. Kuna

metoodika on iteratiivne, siis leitud tingimusi saab tulevastes uurimustes kasutada uute uurimisküsimuste ja hüpoteeside püstitamise lähtepunktina. Täpsemalt soovin aga leida vastuseid sissejuhatuses esitatud teisele ja kolmandale uurimisküsimusele, mis puudutavad vaba *ing*-tarindi semantilist funktsiooni ja muid tunnuseid.

4.1. Suunatud kontrastiivse funktsioonianalüüsi meetod

Vaba *ing*-tarindi vastete vaatlemiseks tõlketekstis kasutan meetodi alusena 2. osas kirjeldatud suunatud kontrastiivset funktsioonianalüüsi. Kuna esimesest sammust on juba teada, millised süntaktilised funktsioonid on jagatud ja millised mitte, saab tingimustena käsitleda vaba *ing*-tarindi muutuvaid omadusi ning teiselt poolt vastavate omaduste alusel eristada sama vormiga vasteid. Analüüsin järgmisi omadusi (joonis 2): positsioon, subjekt, semantiline funktsioon ning vorm ja markerid (adpositsioonid, partiklid, sidendid, korrelaadid).

Joonis 2. Analüüsitava omaduste skeem näitelausega. Skeemi keskel on lause analüüsis välja selgitatud võrreldavad tunnused; Ø – implitsiitne subjekt, viiteseos märgitud numbri ja noolega; kaarega on märgitud üldine semantiline seos kahe klausi vahel; paralleelne joon näitab vormi ja markereid; kahepoolssed nooled näitavad alistava klausi piire

Vaba *ing*-tarindi ja selle vaste subjekti kohta märgin ära, kas see on implitsiitne või eksplitsiitne. See annab informatsiooni nii selle kohta, milline on vaba *ing*-tarindi ja selle vaste ehitus, kui selle kohta, milline on nende referentsiaalne seos alistava klausiga. Implitsiitne subjekt on samaviiteline

alistava klausi subjektiga, eksplitsiitse subjekti puhul selgitan seose kvalitatiivselt. Kõrvutuses selgub, millised vasted implitsiitse ja eksplitsiitse subjekti puhul esinevad ning kas see omadus muutub.

Semantilise funktsiooni puhul määrان vaba *ing*-tarindi kõige informatiivsema, st inglise keeles kõige rohkem tõendeid vajava funktsiooni (vt 3.3) ning märgin ära, kui vaste funktsioon sellest erineb. Määramiseks analüüsin vaba *ing*-tarindi ja seda alistava klausi seose tähendust, vaadates nii markereid kui klauside tähendusi ja kasutades vajadusel võtteid, nagu asenduslausete moodustamine. Kõrvutuses selgub, milliste semantiliste funktsioonide puhul eri vasted esinevad.

Vaba *ing*-tarindi puhul tähistan selle prepositsiooni, vaste puhul selle vormi ja markerid. Näiteks adverbiaallauses märgin ära selle tüübi (ajalause, viisilause jne), sidendi ja korrelaadi. Samuti märgin ära, kas vaba *ing*-tarind ja selle vaste on alistava klausi ees, järel või keskel, see toetab kvalitatiivset analüüsi.

Analüüsi eesmärk on vastata sissejuhatuses esitatud 2. ja 3. uurimisküsimusele. Vastuse teisele küsimusele annab semantilise funktsiooni ja vormi kõrvutus. Vastus kolmandale küsimusele selgub pärast kõigi analüüsitud andmete ühesvaagimist.

4.2. Materjal

Materjaliks valisin ilukirjandusliku teksti, kuna selles žanris leidub vaba *ing*-tarindit üsna sageli. Samuti on tõenäoline, et funktsioonid varieeruvad ilukirjandustekstis võrdlemisi palju. Analüüsiks kasutasin MULTEXT-East märgendatud tõlkepõhise paralleelkorpuse seda osa (Erjavec 2017), mis koosneb George Orwelli romaani „1984“ ingliskeelsest algtekstist ja selle eesti tõlkest. Lausepaarid valisin *ing*-verbivormi otsingu abil, mis oli korpuses märgendatud kui oleviku partitsiip. See andis 1554 tulemust, kust arvasin välja *ing*-verbivormi teised kasutused, sh infiniitverbi laiendina. Uurimismaterjaliks sobis 307 vaba *ing*-tarindiga lauset ja nende vasted. Uuringu üks peamine piirang on materjali ühetaolisus – ühe autori ilukirjanduslik tekst, üks tõlge –, mis võib kallutada näiteks funktsioonide ja vastete esinemistihedust, aga materjali hulk on piisav, et teha järeldusi vastete esinemise tingimuste kohta.

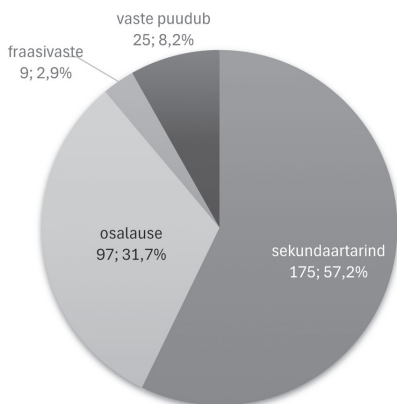
5. Vaba *ing*-tarindi eesti vasted ilukirjandustekstis

See artikliosa võtab kokku uurimistöö (Lepasson 2024), kus kasutasin 4. osas kirjeldatud suunatud kontrastiivse funktsioonianalüüsi meetodit, et leida inglise vaba *ing*-tarindi eestikeelsete vastete seas seaduspärasusi. Esimeses jaotises kirjeldan üldisi tulemusi, teises võtan iga vastetüübi juures kokku olulisemad tähelepanekud ja järeldused.

5.1. Üldised tulemused

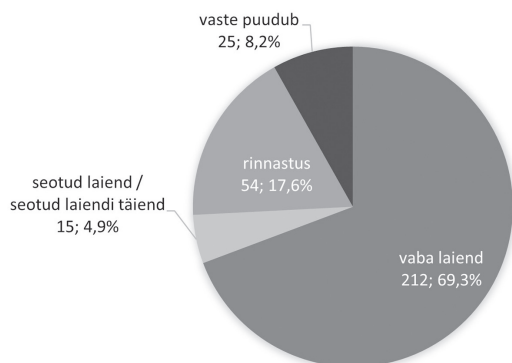
Vaba *ing*-tarindi vasted jaotusid finiitsuse järgi kolmeks rühmaks (joonis 3; näited jaotises 5.2). Vastetest moodustasid suurema osa sekundaartarindid (175, 57,2%), millest 148 olid *des*- või *mata*-konverbitarindid, 14 absoluuttarindid, 8 nominalisatsiooniga kaas- või nimisõnafraasid; täiendina esines kolm *v*-partitsiipi ja seotud laiendina *ma*- ja *mas*-infinitiiv. Osalauselisi vasteid, mille hulka arvasin ka kiilu, oli 97 (31,7%): üks kiil, 53 rindosalauseta ja 33 adverbiaallauseta; esines ka 10 relatiivlauseta. Sekundaartarindile lisaks esines 9 (2,9%) fraasivastet: neli määrsõna- ja kaks kaassõnafraasi, kaks kaasaütlevas käändes nimisõnafraasi ja üks võrdlusfraas. 25 (8,2%) eesti lauses vaba *ing*-tarindi otsene vaste puudus: näiteks oli selle tähendus kadunud või ühendunud finiiitverbi omaga (24), lausestruktuur oli muutunud jms.

Rindosalausete osakaal näitab, et vaba *ing*-tarindi alistusseosele vastas eesti keeles üsna tihti rinnastus, mis näitlikustab alistus- ja rinnastusseose semantilist ühisosa.

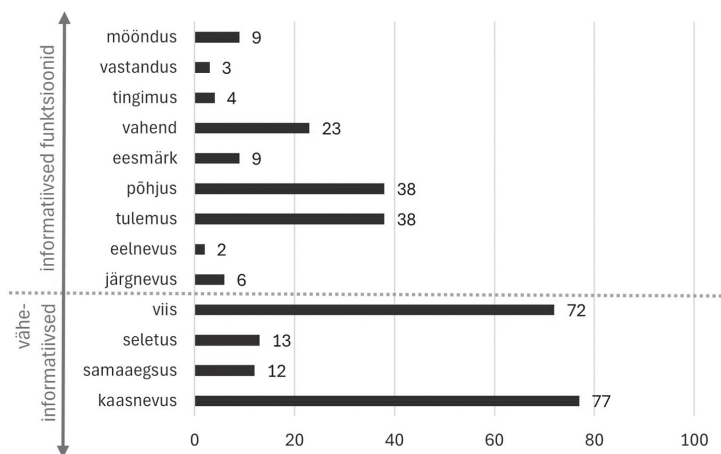
Joonis 3. Vaba *ing*-tarindi vastete jaotus finiitsuse järgi

Enamasti jäid vasted siiski vabadeks laienditeks (joonis 4): vabu laiendeid oli 212 lauses (69,3%), rinnastatud osalauseid (koos ühe kiiluga) 54 lauses (17,6%). Peale selle esines 15 seotud laiendit ja seotud laiendi täiendit, mida saab suuresti põhjendada tõlgenduste või tõlkevalikutega (kokku 4,9%).

Joonis 4. Seotud ja vabad laiendid vaba *ing*-tarindi vastete seas

Analüüsiks valitud semantilised funktsioonid olid vabades *ing*-tarindites kõik esindatud, mõni küll vaid paari lausega (joonis 5; näited tabelis 1). Vastetena esinenud vabad laiendid ja rindosalauseid olid tavaliselt sama funktsiooniga mis lähtetarindis (erandeid käsitlen järgmises osas). Rohkem

Joonis 5. Vaba *ing*-tarindi jaotus semantiliste funktsioonide järgi

esines väheinformatiivse funktsiooniga vabu *ing*-tarindeid (174, 56,9%): 77 lauses oli vabal *ing*-tarindil kaasnevuse funktsioon (25,2%) ja 72 lauses viisifunktsioon (23,5%); 12 lauses oli samaaegsuse funktsioon (3,9%) ja 13 lauses seletuse funktsioon (4,2%). Informatiivsemaid funktsioone oli 132 lauses (43,1%): 38 lauses oli põhjuse funktsioon ja sama tihti esines tulemuse funktsioon (12,4%), vahendi funktsioon esines 23 lauses (7,5%), möönduse ja eesmärgi funktsioonid kumbki üheksas lauses (2,9%); järgnevus esines kuues (2,0%) ja eelnevus kahes (0,7%) lauses, tingimus esines neljas (1,3%) ja vastandus kolmes lauses (1,0%).

5.2. Vasteanalüüs

Konverbitarind. Kõige tavalisem vaba *ing*-tarindi eesti vaste oli *des*-konverbitarind (124 lauses). Konverbitarind oli ka kõige sobivam vaste süntaktiliste funktsioonide järgi (vt 3. osa). Kõige tüüpilisemad olid kaasnevuse, viisi, põhjuse, vahendi ja tulemuse funktsioonid, kuid *des*-tarind esines igas funktsioonis peale eelnevuse, kuigi see esines nii harva, et seda ei saa välistada. *des*-konverbitarind vastena ei sõltu selle materjali põhjal vaba *ing*-tarindi semantilisest funktsioonist, pigem on see süntaktiline vaste. Küll aga olid *des*-konverbitarindid valdavalt implitsiitse (7) või üldisikulise subjektiga vaba *ing*-tarindi vasted. Vaid ühel korral oli *des*-konverbitarind eksplitsiitse subjektiga vaba *ing*-tarindi vaste, kuid *des*-tarindis esines see subjekt hoopis vahendimäärusena (8). Kuigi subjekt on eesti konverbitarindites võimalik, tavaliselt intransitiivsete verbidega (EG 2023: 953–954), siis uuritud materjalis see ei esinenud. Seega ei ole konverbitarind üldjuhul eksplitsiitse subjektiga vaba *ing*-tarindi vaste.

- (7) 'Thass better,' she said, Ø leaning back with closed eyes. [Oen.3.1.9.1]
„Nüüd on palju parem,” ütles ta, suletud silmil tahapoole nõjatudes. [Oet.3.2.10.1]
- (8) He walked casually towards her, his eyes searching for a place at some table beyond her. [Oen.2.1.23.9]
Ta liikus nagu juhuslikult tema suunas, otsides pilguga vaba kohta mõnes naaberlauas. [Oet.2.2.23.9]

Jaatavast *des*-konverbitarindist harvem esines eitavat *mata*-konverbitarindit: 24 lauses omaette ning ühes lauses *des*-tarindiga rinnastatult. *mata*-konverbitarindi semantiline funktsioon oli enamasti viis, aga esinesid ka kaasnevus, põhjus, tulemus ja mööndus. Subjekt oli *mata*-konverbitarindil

alati implitsiitne. *mata*-konverbitarind oli eitava, ühel juhul ebakindlust väljendava (9) vaba *ing*-tarindi vaste; eitust väljendati enamasti prepositsiooniga *without* (10), aga ka eitusmarkeritega, nagu *never*, *not*, *no* ja *hardly*.

- (9) He picked up his pen half-heartedly, **wondering** whether he could find something more to write in the diary. [Oen.1.2.26.2]
Winston võttis kõheldes sule, **teadmata**, kas ta oskab päevikusse veel midagi lisada. [Oet.1.3.27.2]
- (10) 'Good,' said Syme abstractedly, **without** looking up from his strip of paper. [Oen.1.5.49.1]
„Tubli,” ütles Syme hajameelselt, **tõstmata** paberilt pilku. [Oet.1.6.49.1]

Absoluuttarind. Absoluuttarind esines 14 vaba *ing*-tarindi vastena, enamasti hoidmis- või kandmisverbide puhul. Hoidmisverbide *holding*, *carrying*, *gripping*, *clasp*ing, *clinging* tähendus oli absoluuttarindis väljendatud kohalaiendi *käes* abil (11), kandmisverb *wearing* jäi ära spetsiifilisema kohalaiendilise vaste mõjul (*on his face* ~ *näol*). Absoluuttarind vastena on siin seotud verbi puudumisega. Võimalik, et ka osad riietust kirjeldavad vabad *ing*-tarindid oleksid sarnase vastemustriga (nt *wearing a hat* ~ *müts peas*), kuid neid materjalis ei leidunud. Absoluuttarind esines ka selliste vabade *ing*-tarindite puhul, mille eksplitsiitne subjekt oli alistava klauasi subjektiga osa-terviku suhtes (12). Neis absoluuttarindites leidis *ing*-verbivormi vaste eksplitsiitse subjekti infiniitse (*mas*- või *nud*-vorm) laiendina. Absoluuttarindi semantilised funktsioonid jagunesid viisi, samaaegsuse ja kaasnevuse vahel, mis on kõik väheinformatiivsed funktsioonid.

- (11) Winston followed, still **clasp**ing his bunch of flowers. [Oen.2.2.4.5]
Winston järgnes talle, lillekimp ikka **käes**. [Oet.2.3.4.5]
- (12) On the far side of the room, sitting at a table alone, a small, curiously beetle-like man was drinking a cup of coffee, **his little eyes** darting suspicious glances from side to side. [Oen.1.5.1.4]
Saali tagumises otsas jõi väikest kasvu putuka moodi mees üksinda kohvi, **väikesed silmad** kahtlustavalt ringi vilamas. [Oet.1.6.1.4]

Nominalisatsioon. Nominalisatsioon esines kuues lauses, kus vaba *ing*-tarindi prepositsioonil oli kaassõnaline vaste: *after* ~ *pärast* (*mida*), *before* ~ *enne*, *for* ~ (*mille*) *pärast* ja *by* ~ *abil* (13). Lisaks oli nominalisatsioon kahes lauses kaassõnata, mõlemal juhul oli vaba *ing*-tarindi prepositsioon *in*, ühel juhul neist oli verbimuutuse tõttu tegu seotud laiendiga (14). Käändelised vasted ei erine ilmselt kaassõnalistest, kuna mõlemal juhul

on funktsioonimarkeril eksplitsiitne vaste. Nominalisatsioonivastega vaba *ing*-tarindi semantiline funktsioon oli alati informatiivne: leidus järgnevuse, põhjuse, vahendi ja möönduse funktsioone. Kaassõna *pärast* tähistas põhjuse funktsiooni nii *pärast (mida)* kui ka *(mille) pärast* mallis, kuid esimesel juhul oli selgem eelnevuse kaasfunktsioon.

- (13) .. he had hoped to guard himself by opening the diary. [Oen.1.8.59.4]
.. oli ta lootnud päeviku avamise abil end kaitsta. [Oet.1.9.60.4]
(14) He was painfully conscious of the risk he had taken in coming here.
[Oen.1.6.18.4]
Teda vaevas teadmine riski suuruselt, mis siiatulekuga kaasnes.
[Oet.1.7.18.4]

Adverbiaallause. Vaba *ing*-tarindi vastete seas oli eri tüüpi adverbiaallauseid. Ajalause, mida märkis sidend *kui* ja korrelaadid *alles siis, enne, pärast seda ja sellal*, esines üheksal korral. Lisaks järgnevuse, eelnevuse ja samaaegsuse ajafunktsioonidele võis ajalause tähistada ka põhjust või vahendit (15). Sidend *kui* tähistas ühel korral ka tingimuslauset, mis oli vahendi funktsiooniga vaba *ing*-tarindi vaste (16). Põhjuslause, sidendiga *sest* või *kuna*, esines kolmel korral ja tähistas põhjust; vabas *ing*-tarindis võis põhjust tähistada prepositsioon *because of*.

- (15) It emptied his lungs so completely that he could only begin breathing again by lying on his back and taking a series of deep gasps. [Oen.1.3.7.6]
See tühjendas ta kopsud nii täielikult õhust, et ta sai hinge tagasi alles siis, kui oli tükk aega selili lamanud ja õhku ahminud. [Oet.1.4.7.6]
(16) He felt that by willing it he was bringing that other force into existence.
[Oen.3.6.9.10]
Ta tundis, et kui ta tahab, on see teine jõud seal olemas. [Oet.3.7.9.10]

Kõrvutuslause esines neljal korral ja tähistas viisi, eesmärgi või vastandust. Kõrvutuslauset märkis prepositsiooni *as though* vastena partikkel *nagu* tingivas kõneviisis verbiga (17) ja *instead of* vastena *selle asemel et* koos *da*-infinitiiviga. Ainus kõrvutuslause tähendusest tulenev semantiline funktsioon on vastandus, kuna *as though* ja *nagu* tähistasid võrdlust, mida ma siin eraldi funktsioonina ei analüüsinud.

- (17) It .. ducked its head for a moment, as though making a sort of obeisance to the sun, .. [Oen.2.2.43.4]
Ta .. langetas korraks pea, nagu avaldaks päikesele austust, .. [Oet.2.3.43.4]

Viisilause, mida tähistasid *ilma et* ja *nii et*, esines 16 korral ja oli seega kõige arvukam adverbiaallause. Tervelt 12 viisilauseid olid *without*-prepositsiooniga tarindi vasted (18), võrdluseks: 15 korral oli *without*-tarindi vaste *mata*-konverbitarind, ühel korral määrsõna ja ühel korral otsest vastet polnud. Ühel korral esines prepositsioon *with* ja kolmel korral prepositsioon puudus. Korrelaadiga *nii* tähistas viisilause enamasti tulemust, korrelaadiga *ilma* peamiselt viisi; ühes lauses tähistas viisi ka *nii*-viisilause ning *ilma*-viisilause võis tähistada ka möödust, vastandust, tulemust ja kaasnemist. Tulemuse funktsiooniga *nii*-viisilauseid võib liigitada ka tagajärgelauseks (vt Erelt 2017a: 721).

- (18) He unrolled and read it without pausing in his speech. [Oen.2.9.4.13]
 Oraator keeras selle lahti ja luges läbi, ilma et oleks oma kõnet katkestanud. [Oet.2.10.4.13]

Adverbiaallause esines enamasti prepositsiooniga vaba *ing*-tarindi vastena ning ülejäänud kuues prepositsioonita lauses ilmnis semantiline funktsioon klauside leksikaalsest tähendusest. Adverbiaallause esines peamiselt implitsiitse subjektiga vaba *ing*-tarindi vastena, kuid sisaldas enamasti eksplitsiitset subjekti; subjektist räägin lähemalt allpool.

Rindosalaused. Rindosalaused (53 lauses) oli peamiselt prepositsioonita vaba *ing*-tarindi vaste. Rinnastust märkis valdavalt kas sidesõna *ja* või koma, kahes lauses koolon, kolmes *aga* ja ühes *ega*. Rindosalaused oli väheinformatiivse funktsiooniga vaba *ing*-tarindi vaste kokku 40 lauses, 24 neist kaasnevuse ja 12 viisi funktsiooniga, üks samaaegsuse ja kolm seletuse funktsiooniga. Viisi funktsiooni puhul muutus rindosalauses semantiline funktsioon kaasnevuseks. Rinnastus võib tähistada ka põhjuslikku seost (vt 3.3): rindosalaused oli kolme põhjuse funktsiooni ja üheksa tulemuse funktsiooniga vaba *ing*-tarindi vaste; ühes vastes põhjuse funktsioon ei väljendunud (19). Ühes lauses esines rinnastusega ka möödus. Materjalis esines vastena üks kiil, mis näitas tulemust.

- (19) He smiled, sympathetically he hoped, not trusting himself to speak. [Oen.1.5.26.2]
 Ta naeratas, ta lootis, et heakskiitvalt, ega sõandanud midagi öelda. [Oet.1.6.26.2]

Rindosalaused lähteklausid paiknesid valdavalt alistava klasi järel. Ühes lauses oli alistavale klasi eelneva vaba *ing*-tarindi vaste alistava klasi

vaste ees, ühes lauses järel. Neljas lauses paiknes vaba *ing*-tarind alistava klausi subjekti ja predikaadi vahel ning need jäid koos subjektiga esimesse rindosalausesse (20).

- (20) **A knot of others**, standing round with glasses in their hands, were watching the scene. [Oen.1.8.21.10]

Summ mehi seisis, kann käes, kõrval ja vaatas seda stseeni pealt. [Oet.1.9.21.10]

Subjekti eksplitsiitsus. Subjekti eksplitsiitsus väärib eraldi tähelepanu, kuna vastetevahelised erinevused on üpris suured, nagu näha tabelist 2. Vaba *ing*-tarind ei esinenud eksplitsiitse subjektiga kuigi tihti, ülal käsitletud vastete puhul 21 lauses 258-st, ja need võisid olla prepositsioonita või prepositsiooniga *with*. Samas olid vasted 59 juhul eksplitsiitse subjektiga. Eksplitsiitne subjekt jäi eksplitsiitseks peamiselt absoluuttarindis ja rindosalauses; oli ka üksikuid juhte, kus vastes oli implitsiitne subjekt. Implitsiitse subjektiga vaba *ing*-tarindi vastes oli 40 lauses eksplitsiitne subjekt: 22 adverbiallauses, 12 rindosalauses ning 6 absoluuttarindis. Osalauseliste vastete puhul ei ole subjekti referent enamasti muutunud, implitsiitne subjekt on asendatud asesõnaga, aga muutus võis juhtuda näiteks siis, kui lähtetarindi objekt oli vastes subjekt (21). Absoluuttarindi puhul on subjekt lähtetarindi objekt ning implitsiitne subjekt on muutunud implitsiitseks omajaks (22). Enamikus rindosalausetest eksplitsiitset subjekti siiski ei esinenud, nii et see on omane pigem adverbiallausele, kusjuures osas adverbiallausetes (nt otstarbelauses) ei esinenud samuti subjekti. Eksplitsiitset subjekti ei esinenud üheski konverbitarindis ega nominalisatsioonis.

- (21) Then the spasm passed, leaving **a dull ache** behind. [Oen.1.8.100.6]

Siis andis kõhukramp järele, aga **tuim valu** jäi. [Oet.1.9.101.6]

- (22) At the other side of him stood a man in a white coat, [**he** was] holding a hypodermic syringe. [Oen.3.2.1.4*]

Teisel pool seisis valge kitliga mees, [**tal** oli] käes süstal. [Oet.3.3.1.4*]

* Minu lisandustega – U. L.

Tabel 2. Subjekti eksplitsiitsus sekundaartarindilise ning adverbiaal- ja rindosalauselise vastega vaba *ing*-tarindi puhul

Vabas <i>ing</i>-tarindis on implitsiitne subjekt		
Vaste subjekt on implitsiitne	Konverbitarind	147
	Nominalisatsioon	7
	Adverbiaallause	10
	Rindosalause	33
Vaste subjekt on eksplitsiitne	Absoluuttarind	6
	Adverbiaallause	22
	Rindosalause	12
Vabas <i>ing</i>-tarindis on eksplitsiitne subjekt		
Vaste subjekt on implitsiitne	Konverbitarind	1
	Nominalisatsioon	1
	Rindosalause	1
Vaste subjekt on eksplitsiitne	Absoluuttarind	9
	Adverbiaallause	1
	Rindosalause, kiil	8

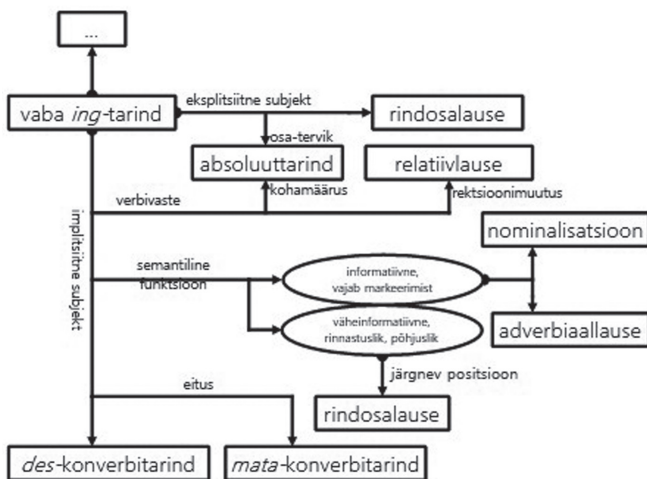
Muud vasted. Sekundaartarindiliste vastete hulgas olid ka mõned täiendid ja seotud laiendid. Lisaks eespool mainitud seotud nominalisatsiooni juhtumile oli vaba *ing*-tarindi vaste kolmel korral *v*-partitsiip, ühel korral *mas*- ja ühel korral *ma*-tarind. Finiitsete vastete seas esines kümme relatiivlauset, mis olid ühel juhul subjekti, aga enamasti öeldistäite või muude mittesubjektiliste lauseliikmete täiendid, näiteks kui inglise alistav lause oli passiivis või kui alistava klausi verbivastel oli uus rektsoonimuster (23). Klausi asemel esines ka kaks kaassõna-, neli määrsõna- ja kaks nimisõnafraasi. Võrdluseks sobiv vaste puudus 25 vabal *ing*-tarindil, näiteks situatsioonide kombineerimisel (24) või alistusseose pöördumisel. Pööratud suhe väärriks ehk analüüsi, aga oli väga harv, muude vastete puhul võrreldav seos lihtsalt puudus.

- (23) **A sort of pad** gripped his head from behind, forcing him to look straight in front of him. [Oen.3.5.2.6]
Ta kukal oli surutud **mingisse polsterdatud õnarusse**, mis sundis teda otse enda ette vaatama. [Oet.3.6.2.6]
- (24) Winston stood watching her for a moment. [Oen.2.7.11.12]
Winston vaatas teda natuke aega. [Oet.2.8.11.12]

6. Arutelu ja kokkuvõte

Kontrastiivse funktsioonianalüüsi meetodikat kasutades selgitasin välja inglise vaba *ing*-tarindi eesti vasteid ning nende esinemise tingimusi. Vaba *ing*-tarindi süntaktiliste ja semantiliste funktsioonide järgi (3. osa) on selle kõige lähedasem eesti vaste konverbitarind, aga lähedased on ka absoluuttarind, nominalisatsiooniga vaba laiend ning adverbiallause; rindosalause võib olla semantiline vaste. Ilukirjandusteksti analüüsi põhjal (5. osa) kõik need vasted ka esinesid: rohke konverbitarindi kõrval olid tüüpilisemad vasted rindosalaused ja adverbiallausead, teised sekundaartarindid esinesid üpris harva. Ootuspäraselt oli ka kõrvalekaldeid – tõlkimine ei ole mehaaniline töö.

Vastete kõrvutusest lähtetarindiga ilmnesid tendentsid, mida võib käsitleda eri vastete esinemise tingimusteks, mille olen kokku võtnud joonisel 6. (Välja jäid vaba *ing*-tarindi prepositsioonid, mille seost eri vastetega kirjeldasin jaotises 5.2.) Esitatud tingimused ei ole täielikud ning neid saaks teistele tekstidele toetudes täiendada ja täpsustada, aga kindlasti heidavad nad valgust sellele, mille põhjal valitakse üks või teine vaste ning millistes ülesannetes on üks vaste teistest etem või kehvem.

Joonis 6. Vaba *ing*-tarindi vastete esinemise tüüpilised tingimused. Tingimus ei tähenda ei seda, et ilma selleta vaste ei esineks, ega seda, et selle puhul vaste alati esineks. Noolte juures ja ovaalides on tingimused, kastides vastete vormid. Ellips tähistab nii vastete kui tingimuste ebatäielikkust

Üks tingimus on eksplitsiitse subjekti esinemine vabas *ing*-tarindis, mis kitsendab võimalikke vasteid oluliselt; nende hulgas on oluline subjekti referendi suhe alistava klausis subjekti referendiga: osa-terviku suhtes on tüüpiline vaste absoluuttarind, muidu rindosalauses; esines ka erandeid (vt jaotis 5.2, tabel 2). Tulemus näitab, et eristus subjektiga ja subjektita vabade *ing*-tarindite vahel on tõlke kontekstis oluline.

Teine tingimus on verbile valitud tõlkevaste nii alistavas kui alistuvas klausis: rektsioonimustri muutus muudab ka suhteid klauside vahel, nagu näitavad relatiivlauselised vasted, kus lähteklausis subjekti vaste ei olnud enam subjekt; samuti võib verbitähendus väljenduda näiteks määrukses, nagu absoluuttarindi puhul. Verbide tähendusklassi ja rektsiooni seost vaste vormiga tuleks lähemalt uurida.

Semantiline funktsioon ja selle markeerimine on kolmas ja ehk keerulisim tingimus. Konverbitarind küll esines kõigis funktsioonides peale eelnemise, nähtavasti semantilisest funktsioonist sõltumatult, kuid informatiivse semantilise funktsiooniga adverbialauseliste ja nominalisatsiooniga vastete puhul oli näha, et konverbitarind poleks kontekstuaalsete vihjete puudumise tõttu tihti neis lauseis sama semantilist funktsiooni väljendanud – seega olid need vasted õige semantilise funktsiooni väljendamiseks vajalikud just seetõttu, et nendega sai kasutada vastavaid markereid, ja mitte pelgalt stiilivaliku tõttu. Nominalisatsiooni ja adverbialause vaheldumise põhjused ei ole ühiste markerite puhul selged, arvatavasti mõjutab seda tarindi pikkus ja keerukus. Teiselt poolt oli näha, et eesti käsitluse rinnastuslikud funktsioonid ja rinnastusega väljendatavad põhjuslikud funktsioonid olid rindosalausega väljendatud sama hästi kui konverbitarindiga; rindosalauses seostus ka väheinformatiivsete funktsioonidega üldisemalt, kuna oli tihti viisi funktsiooniga vaba *ing*-tarindi vaste. Rindosalauses tuli lisaks mängu sõnajärg, kuna rindosalauseline vaste oli enamasti alistavale klausile järgneva vaba *ing*-tarindi vaste. Teiste vastete puhul ei paistnud sõnajärg niivõrd silma, ning ka rinnastuslike funktsioonide puhul esines *des*-konverbitarindit tihti. Kuigi konverbitarind oli nii üht- kui teistpidi asendatav, leidis seda ikka kõige enam, nii et see on vaba *ing*-tarindi peamine vaste.

Siinne analüüs tõi välja inglise vaba *ing*-tarindi vasted grammatika-käsitlustes kirjeldatud funktsioonide põhjal ja ühe paralleelteksti näitel. See on ka piiranguks, kuna materjalis leiduvad laused pärinevad ühelt autorilt ning ühest tõlkest. Samuti on semantiliste funktsioonide määramine

osalt hinnanguline ja sõltub uurijast. Edaspidistes uurimustes tuleks aluseks võtta enam tekste ning pöörata rohkem tähelepanu teistele, vähem hinnangulistele tunnustele. Vaadelda tasuks korraga kõiki vaba laiendina esinevaid klause, et pilt oleks terviklikum. Inglise ja eesti keele erinevusi arvestades oleks üks ilmseim suund uurida vaba klausis positsiooni lauses. Teine suund oleks vaadata verbiklasse – nii transitiivsust ja selle võimalikku pöördumist tõlkevastes kui ka tähendusklasse, nagu hoidmis- ja kandmisverbid, otstarbeverbid jpm. Lisaks saaks vaadata kitsamaid klausitüüpe, nagu eituslikud klausid, ning subjekti semantilise rolliga seotud tendentse.

Kirjandus

- Aarts, Bas 2011.** Oxford Modern English Grammar. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Chesterman, Andrew 1998.** Contrastive Functional Analysis. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- EG 2023** = Helle Metslang, Mati Erelt, Külli Habicht, Tiit Hennoste, Reet Kasik, Pire Teras, Annika Viht, Eva Liina Asu, Liina Lindström, Pärtel Lippus, Renate Pajusalu, Helen Plado, Andriela Rääbis, Ann Veismann, 2023. Eesti grammatika. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Erelt, Mati 2017a.** Liitlause. – Eesti keele süntaks. Toim. Mati Erelt, Helle Metslang. (= Eesti keele varamu 3.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 647–753.
- Erelt, Mati 2017b.** Sissejuhatus süntaksisse. – Eesti keele süntaks. Toim. Mati Erelt, Helle Metslang. (= Eesti keele varamu 3.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 53–92.
- Erelt, Mati 2017c.** Sekundaartarindiga laused. – Eesti keele süntaks. Toim. Mati Erelt, Helle Metslang. (= Eesti keele varamu 3.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 756–840.
- Erelt, Mati 2017d.** Rinnastus. – Eesti keele süntaks. Toim. Mati Erelt, Helle Metslang. (= Eesti keele varamu 3.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 603–646.
- Erjavec, Tomaž 2017.** MULTEXT-East. – Handbook of Linguistic Annotation. Ed. by Nancy Ide, James Pustejovsky. Dordrecht: Springer Netherlands, 441–462.
- Huddleston, Rodney, Geoffrey Keith Pullum 2002.** The Cambridge Grammar of the English Language. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kortmann, Bernd 1991.** Free Adjuncts and Absolutes in English: Problems of Control and Interpretation. Oxford: Taylor & Francis Group.
- Krzyszowski, Tomasz Pawel 1990.** Contrasting Languages: The Scope of Contrastive Linguistics. Berlin, New York: De Gruyter Mouton.

- Lepasson, Urmet 2024.** Inglise *ing*-tarindi vastetest eesti keeles. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Lindström, Liina 2017.** Lause infostruktuur ja sõnajärg. – Eesti keele süntaks. Toim. Mati Ereht, Helle Metslang. (= Eesti keele varamu 3.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 537–565.
- Plado, Helen 2015.** The subject of the Estonian *des*-converb. – SKY Journal of Linguistics 28, 313–348.
- Rätsep, Huno 1978.** Eesti keele lihtlausete tüübid. Tallinn: Valgus.
- Simmul, Carl Eric 2017.** *des*- ja *mata*-konverbitarindi funktsioonid. – Keel ja Kirjandus 11, 847–867.
- Uuspõld, Ellen 1966.** Määrusliku *des*-, *mata*-, *nud*- (~*nuna*-) ja *tud*- (~*tuna*-) konstruktsiooni struktuur ja tähendus. – Keele modelleerimise probleeme 1. (= Tartu Riikliku Ülikooli toimetised 188.) Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, 4–196.

Urmet Lepasson
 humanitaarteaduste instituut
 Tallinna Ülikool
 Narva mnt 25
 10120 Tallinn
 urmet.lepasson@tlu.ee

Contrastive functional analysis of the English adjunctive *ing*-clause and its Estonian equivalents in fiction translation

URMET LEPASSON

This article compares the English adjunctive *ing*-clause with its Estonian equivalents by examining their semantic and syntactic functions. The adjunctive *ing*-clause is one among several syntactic uses for the *-ing* verb form, and, as an adjunct, it can serve various semantic functions. English and Estonian grammar concepts of clauses, complements and adjuncts, and semantic functions of subordinate clauses are compared to establish their similarities and to find the functional basis for equivalence. Contrastive functional analysis is conducted on parallel corpora based on an English fiction text, George Orwell's "1984", and its Estonian translation. The analysis reveals connections between semantic functions of the adjunctive *ing*-clause and the form of its equivalents, as well as the scope of the syntactic overlap. It is shown that the main equivalents are the converb clause, coordinate clause and adverbial clause, while the less common absolute clause, relative clause and nominalisation appear in more specific circumstances.

The Estonian converb clause is a syntactic match to the adjunctive *ing*-clause serving any semantic function, but it doesn't appear with an explicit subject and it can't appear with adpositions. The coordinate clause has limited overlap in syntactic functions and it mostly appears if the adjunctive *ing*-clause comes at the end of the main clause. The adverbial clause covers most of the semantic functions and is thus a versatile equivalent. Nominalisation is mostly used when the converb clause cannot be used because the semantic function requires an explicit marker. The absolute clause appears if the meaning of holding or wearing verbs is expressed through a place phrase or when the subject is a part of the main clause subject.

Keywords: contrastive linguistics, adjunct, clause, semantic function, English-Estonian, literary translation